

KAMU HUKUKU/PUBLIC LAW

Araştırma Makalesi / Research Article

CMK md. 102'deki Tutukluluk Süresine İlişkin Değerlendirme*

Evaluation on the Detention Period in CMK Article 102

Bahadır Ozan YAŞAR**

ÖZ

Kişi özgürlüğüne müdahale olarak tutuklama, makul süre içerisinde son bulmak bir başka ifade ile geçici olmak zorundadır. Kanun koyucu bu bağlamda, tutukluluk hali için azami nitelikte süreler öngörmüştür. İfade etmek gerekir ki tutukluluk için aranan koşullar somut olayda bulunmadığı takdirde bu süreler boyunca kişinin özgürlüğüne müdahale edilmesi mümkün değildir. Azami süre dolmamış olsa dahi makul süreyi aşan tutukluluk hali insan hakkı ihlalidir. Çalışmamız, soruşturma evresinde tutuklulukta geçecek sürelerle ilişkin hükmü incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kişi özgürlüğü, koruma tedbiri, tutuklama, soruşturma evresi, azami süre, makul süre.

ABSTRACT

Arrest as an interference with personal freedom must be terminated within a reasonable time, in other words, it must be temporary. In this context, the legislator has envisaged maximum periods of detention. It should be stated that if the conditions sought for detention are not present in the concrete case, it is not possible to interfere with the freedom of the person during these periods. Even if the maximum period has not expired, detention exceeding a reasonable time is a violation of human rights. Our study examines the provision regarding the periods of detention during the investigation phase.

Keywords: Freedom of the person, precautionary measure, arrest, investigation phase, maximum time, reasonable time.

* Makale gönderim tarihi: 27.04.2023. Makale kabul tarihi: 04.11.2024. Bahadır Ozan Yaşar, "CMK md. 102'deki Tutukluluk Süresine İlişkin Değerlendirme", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, 2025, ss. 395-412, DOI: <https://doi.org/10.46547/imuhfd.2025.12.1.10>

** Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 0000-0002-2551-5989, bahadir.yasar@std.medipol.edu.tr

Çatışma Beyanı: Yazar/lar herhangi bir çatışma beyanı bildirmemiştir.

Giriş

Maddi gerçeğe ulaşma gayesi ile yükümlendirilmiş ceza muhakemesi, temel hak ve özgürlüklere müdahalenin sıklıkla karşılaşıldığı muhakeme dalıdır. Bu muhakeme dalının temel hak ve özgürlüklere müdahale ederken kullandığı araçlardan biri koruma tedbirleridir. Koruma tedbirleri, henüz kesin hüküm verilmediği halde kişinin bir ve / veya birkaç temel hak ve özgürlüğüne belirli bir amaç doğrultusunda, geçici ve hâkim veya mahkeme kararı ile müdahale etme niteliğini haiz araçlardır.

Koruma tedbirlerinden biri olan tutuklama, temel hak ve özgürlüklere en ağır müdahaleyi içerisinde barındıran tedbir olarak anılmaktadır. Nitekim kişi, tutuklanması itibarıyla özgürlüğünden yoksun bırakılmaktadır.

Kanun koyucu tutuklamayı ancak istisnai hallerde başvurulabilen bir koruma tedbiri iradesi ile düzenlemiştir. İşin önemi ile verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri arasında ölçülülük ilkesi bağlamında yapılacak değerlendirme sonucunda tutuklamanın ölçüsüz olacağı kanaatine varılırsa veya sadece adli para cezası gerektiren ya da üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilememesi bu iradenin görünümlerindendir. Bunun yanında tutuklama koşullarının varlığı tespit edildiği takdirde kişinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilmesi de bahse konu istisnai niteliğe hizmet eder niteliktedir.

Kişi özgürlüğüne ilişkin mevzuat ile özgürlüğün esas olduğu ve bu özgürlüğe müdahalenin ancak sınırlı sayıda düzenlenmiş hallerde mümkün olduğu hüküm altına alınmıştır. Yine aynı düzenlemelerde, kişinin özgürlüğüne müdahale edilmesi itibarıyla birtakım haklara sahip olduğu belirtilmiştir. Bu haklardan birisi kişinin makul sürede serbest bırakılmayı talep etmesidir. Kişi özgürlüğüne tutuklama koruma tedbiri ile müdahale, somut her olay bakımından tespit edilecek makul süre içerisinde ölçülüdür. Bu itibarla, CMK md. 102'de, bir yandan kişinin özgürlüğünü güvence altına alma amacına matuf olarak diğer yandan makul süre kavramının sonucu olarak tutuklulukta geçecek sürelerle ilişkin azami sınırlar belirlenmiştir.

Tutuklama ile aynı nedenlere bağlı olarak uygulanması mümkün olan adli kontrol koruma tedbiri de kişi özgürlüğüne müdahale eder niteliktedir. Bu müdahale hakkında 2021-7331 sayılı Kanun md. 17 ile CMK'ya "*Adli kontrol altında geçecek süre*" başlıklı yeni bir hüküm eklenmiştir. Bu hüküm de tutuklulukta geçecek süre düzenlemesi ile aynı amaçlara matuf ve makul süre kavramı ile ilişkilidir. Kanaatimizce, ilgili düzenleme kişi özgürlüğü bağlamında değerlendirildiğinde olumlu bir gelişme ise de eksik niteliktedir.

Ceza muhakemesinin soruşturma evresinde suç işlediği iddia olunan kişi veya kişiler hakkında Cumhuriyet savcılığı tarafından araştırma faaliyeti yapılmaktadır. Bu evre bakımından araştırma faaliyetinin ölçüsü yeterli şüphedir. CMK md. 170/2'de araştırma faaliyeti sonucunda yeterli şüpheye ulaşırsa Cumhuriyet savcılığı tarafından iddianame düzenleneceği hüküm altına alınmıştır. Kanun koyucu, araştırma faaliyetinin uzun sürmesi veya iddianame hazırlanması sürecinin süruncemede kalması hallerinde kişinin tutukluluk halinin devam etmesinin özgürlüğe ölçsüz müdahale niteliğinde olabileceğini öngörmüş olacak ki 2019-7188 sayılı Kanun md. 18. ile CMK md. 102'ye eklediği fıkra soruşturma evresinde tutuklulukta geçecek süreleri ayrıca düzenlemiştir. Bu çalışmanın amacı, soruşturma evresinde tutuklulukta geçecek sürelerle ilişkin hükmü değerlendirmektir. Anlatım düzeni olarak ilk ayırmada, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ve tutuklama genel olarak anlatılmıştır. İkinci ayırmada, tutuklukta geçecek sürelerle ilişkin düzenleme ve yargı kararlarında makul süre kavramı hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Çalışmamız, soruşturma evresinde tutuklulukta geçecek sürelerle ilişkin düzenlemenin adli kontrol altında geçecek sürelerle ilişkin düzenlemeye sirayet ettirilmesine ilişkin görüşümüz ile tamamlanmıştır.

I. Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkına Müdahale Olarak Tutuklama

A. Genel Olarak Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı

Kişi özgürlüğü ve güvenliği, kişinin özgürlüğünü bir başka ifade ile kişinin bağımsız hareket edebilmesini garanti altına alması sebebiyle diğer temel hak ve özgürlüklerin güvencesi olarak nitelendirilmesi mümkün olan bir haktır¹. Bu hakkın, diğer hakların güvencesi olma özelliği diğer haklardan yararlanmak isteyen kişinin, özgürlüğünün sınırlanmamış olması gerekliliğine dayanmaktadır². Kişi özgürlüğü, kişinin fiziki olarak hareket edebilme, bir yerden bir başka yere serbestçe geçebilme imkanının varlığı olarak tanımlanmaktadır³. Kişi güvenliği ise kişilerin özgürlüğüne yönelik keyfi müdahalelere karşı özgürlüğünün korunmasıdır⁴. Genel olarak, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, *"kişinin keyfi olarak yakalanıp, gözaltında tutularak, zorla bir yere getirilerek, tutuklanarak, cezalandırılarak, hareket serbestisinin kısıtlanıp, istediği yere gi-*

- 1 Bahar Konuk-Sommer, *Bir Temel Hak Garantisi Olarak Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2020, s. 2.
- 2 Cansu Büşra Kartal, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı 2, 2013, s. 64.
- 3 Onur Şahinkaya, *Önleyici Yakalama ve Durdurma*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2020, s. 6.
- 4 İbrahim Şahbaz, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 58, 2005, ss. 163-188.

*dip gelebilme, dolaşabilme olanağının ortadan kaldırılamamasını ve bunun güvencesi altında yaşamını sürdürmesi ve geliştirmesini ifade etmektedir*⁵

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (“İHAS”) “Özgürlük ve güvenlik hakkı” başlığını taşıyan md. 5 hükmü ile kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını koruma altına almıştır⁶. Ayrıca bu hak, 1982 Anayasası (“ANY”) “Kişi hürriyeti ve güvenliği” başlıklı md. 19’da düzenlenmiştir⁷. İHAS md. 5 ve ANY md. 19 hükümleri, kişi

5 Serap Keskin-Kızıroğlu, “Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkına İlişkin Anayasal Değişiklikler”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 60, Sayı 1-2, 2011, s. 49.

6 “(1) Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz: a) Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkumiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması; b) Kişinin, bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması; c) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması; d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması; e) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması; f) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması; (2) Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dille bildirilmesi zorunludur. (3) İşbu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir. (4) Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir. (5) Bu madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir.”

7 “(1) Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir. Şekil ve şartları kanunda gösterilen: (2) Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz. (3) Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir. (4) Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılınca kadar bildirilir. (5) Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırksekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde

özgürlüğü ve güvenliği hakkını, herkesin bu hakka sahip olduğu özü ile koruma altına almıştır⁸. Bir başka ifade ile ilgili düzenlemeler, “özgürlük karinesi” esası üzerine kuruludur⁹. İHAS md. 5 ve ANY md. 19, bir yandan esas olanın özgürlük olduğunu düzenlerken diğer bir yandan özgürlüğe ilişkin sınırlama sebepleri ön-görmüştür (İHAS md. 5/1-a, b, c, d, e, f ve ANY md. 19/2, 3). Bu itibarla, İHAS md. 5 ve ANY md. 19’un, hukuk devleti ilkesi¹⁰ ışığında, amacı, kişinin özgürlüğünden keyfi olarak yoksun bırakılmasına engel olmaktadır¹¹. Bu amaca aykırı olarak bir başka ifade ile mevzuatın tanımlamadığı bir sebep gözetilerek kişinin özgürlüğü-ne müdahale edilmesi İHAS md. 5 ve ANY md. 19’un ihlali anlamına gelecektir.

B. Genel Olarak Tutuklama

Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin rejimin en sıklıkla karşılaşıldığı muhakeme dalı ceza muhakemesidir¹². Ceza muhakemesi, temel hak ve özgürlüklere müdahaleyi, koruma tedbiri adı verilen araçlar ile gerçekleştirmektedir¹³. Temel hak ve özgürlüklere müdahale söz konusu olduğunda ancak “kanunda yer verilmiş olan” koruma tedbirlerine başvurulabilir¹⁴. Kanuni dayanağı bulunan koruma tedbirlerinin ilgili temel hak ve özgürlüğe müdahale

hâkim önüne çıkarılır. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hâl, sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabilir. (6) Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir. (7) Tutuklanan kişilerin, malul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir. (8) Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı mercisine başvurma hakkına sahiptir. (9) Bu esaslar dışında bir işleme tabi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre, Devletçe ödenir.”

- 8 Nîl Karabağ-Bulut, “Koruma Amacıyla Özgürlüğün Kısıtlanması Kurumunun Ağır Tehlike Arz Eden Salgın Hastalık Bakımından Elverişliliğinin Değerlendirilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 78, Sayı 2, 2020, s. 520.
- 9 Konuk-Sommer, s. 82.
- 10 “Anayasanın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti, insan haklarına dayanan, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, eylem ve işlemleri hukuka uygun olan, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, hukuk güvenliğini sağlayan, Anayasaya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasalarla ve yasalarla kendini bağlı sayan, yargı denetimine açık olan devlettir.” Mehmet Akad, “Hukuk ve Devlet”, *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2014, s. 17.
- 11 Mustafa Ruhan Erdem, “Olağanüstü Hallerde Özgürlük ve Güvenlik Hakkının Sınırlandırılması”, Ed. İzzet Özgenç, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması Rejimleri Sempozyumu*, Seçkin, Ankara, 2022, s. 421.
- 12 Serdar Talas, “Olağanüstü Yönetim Usullerinde Mülkiyet Hakkının Sınırlanmasına Yönelik Koruma Tedbirleri”, Ed. İzzet Özgenç, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması Rejimleri Sempozyumu*, Seçkin, Ankara, 2022, s. 195.
- 13 Yargıtay CGK, T. 01/03/2022, E. 2020/31, K. 2022/140.
- 14 Kahan Onur Arslan, “İnsan Onuru Kavramı ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Cilt 28, Sayı 120, 2015, s. 162.

ettiği anda hukuka uygun olması da “*gecikmede tehlike, haklı görünüş ve ölçülülük*” koşullarının gerçekleşmesine bağlıdır¹⁵.

Koruma tedbirleri içerisinde “*en ağırı*” olarak nitelendirilen tutuklama¹⁶, henüz kesin hüküm kurulmadığı halde kişi özgürlüğüne soruşturma evresinde hâkim, kovuşturma evresinde mahkeme kararı ile müdahale edilmesidir¹⁷. Bir başka ifade ile tutuklama, kuvvetli suç şüphesini üzerinde bulunduran şüphelinin veya sanığın, kesin hükmün varlığı olmaksızın hâkim veya mahkeme kararıyla tutukevi olarak adlandırılan yere geçici olarak konulmasıdır¹⁸.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (“*CMK*”) md. 100 vd. hükümleri tutuklama kararı verilebilmesi için gerekli koşulları: kuvvetli suç şüphesini gösteren olguların, bir tutuklama nedeninin varlığının, hâkim veya mahkeme kararının mevcudiyeti ve ölçülülük ilkesine uygunluk olarak belirtmek mümkündür¹⁹.

CMK md. 100’de belirtilen koşulların varlığı söz konusu olmamasına rağmen kişinin tutuklanması ya da bu koşulların ortadan kalkması halinde kişinin tutukluluk halinin devam etmesi, tutuklamanın “*öne alınmış bir ceza olması*” sonucuna yol açar²⁰.

15 Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 10. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 331 vd., (Ceza Muhakemesi).

16 Doğan Soyaslan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 8. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 332.

17 Ayşe Nuhoğlu, “Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama”, *Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 3 Yılı*, Türk Ceza Hukuku Derneği Yayını, İstanbul, 2009, s. 175.

18 Nur Centel, Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 21. Bası, Beta Yayınları, Eylül, 2022, s. 402; Z. Özen İnci, *Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama*, 5. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 23; Hakan Karakehya, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 4. Bası, Nisan, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022, s. 294.

19 Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoğlu, “Tutuklama Kurumunun Uygulanması Hakkında Görüşler”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 125-126, 2015, s. 10 vd.; CMK, “Tutuklama nedenleri” başlıklı md. 100’de tutuklama hakkında bir tanım vermemekle birlikte 1. fıkranın 1. cümlesi tutuklama kararı verilebilecek hali düzenlemiştir: “Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde, şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebilir.” Aynı fıkranın 2. cümlesinde: “İşin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemez.” denilmek suretiyle “ölçülülük ilkesine” vurgu yapılmıştır. Aynı maddenin 2. fıkrasında “tutuklama nedeninin var sayılabileceği” haller: “Aşağıdaki hallerde bir tutuklama nedeni var sayılabilir: a) Şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olgular varsa. b) Şüpheli veya sanığın davranışları; 1. Delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme, 2. Tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma, Hususlarında kuvvetli şüphe oluşturuyorsa.” olarak belirtilmiştir. 3. fıkrada ise katalog olarak sayılan suçların işlendiği hususunda “somut delillere dayalı kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı halinde, tutuklama nedeninin var sayılabileceği” hüküm altına alınmıştır.

20 Bahri Öztürk, Behiye Eker-Kazancı, Sesim Soyer-Güleç, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri*, 5. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 91.

II. Tutuklulukta Gececek Süre

A. Genel Olarak

Bir koruma tedbiri olarak tutuklama, ceza muhakemesinin amacına ulaşmak için bir araç niteliğinde olduğundan geçici olmak zorundadır²¹. Koruma tedbirlerinin bu özelliği dolayısıyla Kanun koyucu CMK md. 102’de tutuklulukta geçecek süreler için azami sınırlar belirlemiştir^{22, 23}.

2019-7188 sayılı Kanun md. 18 ile değişen CMK md. 102, tutuklulukta geçecek süreleri ayırım yapmak suretiyle düzenlemiştir. Bu ayırımı: i. ağır ceza mahkemesinin görevine giren ve girmeyen işler ve ii. ağır ceza mahkemesinin görevi girse dahi 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun (“TCK”) İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar (“Devlete karşı suçlar”) ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu (“TMK”) kapsamına giren suçlar, olarak belirtmek mümkündür.

Hüküm itibarıyla, tutukluluk süresi; ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde her halde bir yıl altı ayı, ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde her halde beş yılı²⁴, Devlete karşı suçlar ile TMK kapsamına giren suçlarda ise her halde yedi yılı geçemeyecektir.

CMK md. 102 anlamında tutukluluk için öngörülen süreler azami niteliktedir²⁵. Bu sürelerin düzenlenmiş olmasının gerekçesi, tutuklamanın koruma

21 Gözde İbicioğlu, *Türk Anayasalarında Yakalama, Gözaltı ve Tutuklama*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2019, s. 110.

22 Yener Ünver, Hakan Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 19. Bası, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022, s. 386.

23 CMK md. 102: “(1) Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresi en çok bir yıldır. Ancak bu süre, zorunlu hallerde gerekçeleri gösterilerek altı ay daha uzatılabilir. (2) Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, tutukluluk süresi en çok iki yıldır. Bu süre, zorunlu hallerde, gerekçesi gösterilerek uzatılabilir; uzatma süresi toplam üç yıl, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlarda beş yılı geçemez. (3) Bu maddede öngörülen uzatma kararları, Cumhuriyet savcısının, şüpheli veya sanık ile müdafinin görüşleri alındıktan sonra verilir. (4) Soruşturma evresinde tutukluluk süresi, ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işler bakımından altı ayı, ağır ceza mahkemesinin görevine giren işler bakımından ise bir yılı geçemez. Ancak, Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar, Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar ve toplu olarak işlenen suçlar bakımından bu süre en çok bir yıl altı ay olup, gerekçesi gösterilerek altı ay daha uzatılabilir.”

24 Ayrıca bkz. “Ağır cezalı suçlardaki bu beş yıllık üst süre, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5. Maddesinde gösterilen makul süreyi aşar nitelikte olduğu için maddeyi maksada uygun bir şekilde yorumlamalı ve “sürenin uzatma ile birlikte üç yılı geçemeyeceği” anlamı maddeye vermeye çalışmalıdır.” Yenisey, Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi*, s. 401.

25 Vahit Bıçak, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 4. Bası, Seçkin, Ankara, 2018, s. 639.

tedbiri niteliği taşımasıdır²⁶. Tutukluluğun devamına ilişkin gerekçelendirilmiş kanuni bir neden mevcut olmadığı takdirde ilgili süreler boyunca kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılması mümkün değildir²⁷. Tutukluluk muhakemesine konu olan somut olayda tutukluluk için öngörülen azami süre dolmamış olmasına rağmen koruma tedbirinin uygulanması “geçici olma” niteliğini kaybetmiş olma ihtimali mevcuttur²⁸. Somut her olay bakımından tutuklulukta geçen sürenin makul olup olmadığı değerlendirilip öyle karar verilmelidir²⁹.

Uygulama bakımından ortaya çıkan temel sorunlardan biri kişi hakkında hüküm verilmesinden itibaren tutuklulukta geçen sürenin CMK md. 102’de düzenlenmiş bulunan sürelerle dahil olup olmayacağına ilişkindir. Nitekim “*Hükmen tutuklu*”³⁰ olarak anılan kişinin tutukluğu bir mahkeme hükmüne dayanmaktadır³¹.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu tarafından 12.04.2011 tarihinde verilen karar³² ile kişi hakkında mahkûmiyet hükmü kurulması itibarıyla üzerine atılı bulunan suç sabit görüldüğünden ve bu aşama itibarıyla tutukluluk halinin dayanağı mahkûmiyet hükmü olduğundan temyizde geçen sürenin CMK md. 102 anlamındaki sürelerle dahil edilmeyeceği ifade edilmiştir³³.

CMK md. 2 hükmüne göre “kovuşturma”, “*İddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi*” ifade etmektedir. Bu hali ile CMK md. 102’de derece mahkemeleri bir başka ifade ile ilk derece mahkemesi, istinaf mahkemesi, temyiz mahkemesi bakımından bir ayırım öngörülmemiştir. Derece mahkemeleri bakımından bir ayırım Kanun’da öngörülmediğinden CMK md. 102’de düzenlenmiş bulunan süreleri hükmün kesinleşmesine kadar geçen süre olarak anlamak gerekir³⁴.

B. Soruşturma Evresinde Tutuklulukta Gececek Süre

CMK, “*Tanımlar*” başlıklı md. 2 hükmüne göre soruşturma, “*Kanuna göre yet-*

26 Bahri Öztürk ve Diğerleri, *Dijital Ceza Muhakemesi Hukuku*, 2. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 514.

27 Cumhuriyet Şahin, Neslihan Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 13. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 327.

28 Centel, Zafer, s. 416.

29 Yenisey, Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi*, s. 402.

30 Erhan Günay, *Türk İnfaz Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 47.

31 Abdullah Batuhan Baytaz, “Hükme Bağlı Tutukluluk”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2018, s. 135.

32 Yargıtay Ceza Genel Kurulu, E. 2011/1-51, K. 2011/42.

33 Aynı yönde bkz. Anayasa Mahkemesi, T. 17/11/2014, Başvuru No: 2014/243 (Cüneyt Görür Başvurusu).

34 Baytaz, s. 143; İnci, s. 165.

kili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi”; kovuşturma ise “İddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi” ifade etmektedir. Doktrinde tartışmalı olmakla beraber CMK, iki evreli ceza muhakemesi sistemini benimsemiştir³⁵.

Genel olarak soruşturma evresi, bir suçun işlendiği izlenimini veren halin ortaya çıkması ve bu halin ihbar, şikâyet veya re’sen Cumhuriyet savcısı tarafından öğrenilmesi ile (CMK md. 160/1) “kamu davası açılmasına gerek olup olmadığının” araştırılmasıdır³⁶. Söz konusu araştırma faaliyeti çerçevesinde koşulları olduğu takdirde koruma tedbirlerinden biri veya birkaçına başvurmak mümkündür. Ancak her halde koruma tedbirine başvurulmasında ölçülülük ilkesinin göz önünde bulundurulması gerekir³⁷.

Soruşturma evresinde şüpheli sıfatı ile anılan kişi hakkında tutuklama kararı verildiği takdirde CMK, “Tutukluluğun incelenmesi” başlıklı md. 108/1: “Soruşturma evresinde şüphelinin tutukevinde bulunduğu süre içinde ve en geç otuzar günlük süreler itibarıyla tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceği hususunda, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından 100 üncü madde hükümleri göz önünde bulundurularak, şüpheli veya müdafii dinlenilmek suretiyle karar verilir.” hükmü gereğince en geç otuzar günlük periyotlar içerisinde kişinin tutukluluk hali incelenmelidir. Sulh ceza hâkimi, tutuklamanın başladığı andan incelemenin yapıldığı ana kadar geçen süre içerisinde CMK md. 100’de belirtilen koşullarının varlığı üzerine bir inceleme yapacaktır³⁸. Diğer yandan CMK, “Cumhuriyet savcısının tutuklama kararının geri alınmasını isteme” başlıklı md. 103/2 gereğince Cumhuriyet savcısı, tutuklama veya adli kontrolün artık gereksiz olduğu düşüncesinde ise şüpheliyi re’sen serbest bırakma yetkisine sahiptir.

Uygulamada gelinen aşama itibarıyla, tutukluluk halinin incelenmesine ilişkin mercii kararlarında tutuklamaya ilişkin gerekçeleri araştırma ve bu gerekçeler yoksa dahi kişinin tutuklunun halini sonlandırma veya adli kontrol yükümlülüklerine tabi kılma eğilimi olmadığı tespit edilmiştir³⁹. Kanun koyucu, hakkında henüz iddianame düzenlenmemiş olduğu halde uzun süre tutuklu kalan

35 Muratcan Gökdemir, *Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde Soruşturma Usulü*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018, s. 115 vd.

36 Öztürk ve Diğerleri, s. 669.

37 Öztürk, Eker-Kazancı, Soyer-Güleç, s. 29.

38 Centel, Zafer, s. 425.

39 Tuğrul Katoğlu, “Tutuklama Tedbirine İlişkin Sorunlar”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 4, 2011, s. 26 vd.; Osman Şirin, “Türkiye’de Tutuklama Uygulamaları ve Tutuklamada Savunmanın Rolü”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 125-126, 2015, s. 148; Yakup Levent Korkut, “Türkiye’de Tutukluluk Sürelerinin İnsan Hakları Boyutu: Hukuki Çerçeve ve Uygulama Üzerine Bir Değerlendirme”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2014, s. 96 vd.

kişilerin özgürlüğünü güvence altına alma; soruşturma evresinde tutuklama tedbirinin ölçüsüz uygulanmasına, iddianamenin hazırlanması sürecinin uzun sürmesine ve soruşturmanın sürüncemede kalmasına engel olma amaçlarına matuf⁴⁰, 17.10.2019 kabul tarihli 7188 sayılı Kanun md. 18 ile CMK md. 102/4'e: *"Soruşturma evresinde tutukluluk süresi, ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işler bakımından altı ayı, ağır ceza mahkemesinin görevine giren işler bakımından ise bir yılı geçemez. Ancak, Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar, Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar ve toplu olarak işlenen suçlar bakımından bu süre en çok bir yıl altı ay olup, gerekçesi gösterilerek altı ay daha uzatılabilir."* fıkrasını eklemiştir.

Soruşturma evresinde tutuklulukta geçecek süre; ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde altı ayı, ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde bir yılı, Devlete karşı suçlar, TMK kapsamındaki suçlar ve toplu olarak işlenen suçlarda ise her halde iki yılı geçemeyecektir. Bu aşamada ifade etmek gerekir ki, soruşturma evresinde tutuklulukta geçecek süreler, azami tutukluluk sürelerine dahil olup; hükmü, soruşturma evresi için ayrıca bir süre düzenlemesi şeklinde anlamamak gerekir⁴¹.

C. Yargı İçtihatlarında Makul Sürede Serbest Bırakılma

İHAS md. 5/3 ve ANY md. 19/7 uyarınca, tutuklama ile özgürlüğüne müdahale edilen kişilerin *"makul sürede yargılanma ve salverilmeyi talep etme hakkı"* mevcuttur⁴². İHAS md. 5/3: *"İşbu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir."* ve ANY md. 19/7: *"Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir."* hükümler gereğince kişinin özgürlüğüne tutuklama koruma tedbiri ile müdahale edildiğinde kişi *"makul sürede yargılanma ve yargılama sürecinde serbest bırakılma hakkına"* sahiptir.

40 Öztürk, Eker-Kazancı, Soyer-Güleç, s. 95.

41 İnci, s. 169.

42 Baytaz, s. 138-139.

CMK da bu doğrultuda “Şüpheli veya sanığın salıverilme istemleri” başlıklı md. 104/1: “Soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında şüpheli veya sanık salıverilmesini isteyebilir.” hükmünü havidir. Söz konusu düzenlemeler tutuklamanın; geçici, istisnai ve ceza veya infaz değil bir koruma tedbiri niteliğinde olmasının sonucudur⁴³.

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi’ne (“İHAM”) göre İHAS md. 5/3, suç şüphesi nedeniyle gözaltına alınan veya tutulan bir kimsenin, her türlü keyfi veya haksız özgürlükten yoksun bırakılmasına karşı güvence sağlamaktadır⁴⁴. İHAM, bu güvenceyi kavramsal olarak belirlememekte somut her olaydaki koşulların değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir⁴⁵.

Anayasa Mahkemesi de (“AYM”), tutukluluk süresinin makul olup olmadığı konusunda genel nitelikte bir tanım yapılamayacağını söylemektedir: “Öte yandan tutukluluk süresinin makul olup olmadığı konusunun genel bir ilke çerçevesinde değerlendirilmesi mümkün değildir. Bir kişinin tutuklu kaldığı sürenin makul olup olmadığı, her davanın kendi özelliklerine göre değerlendirilmelidir. Makul sürenin hesaplanmasında sürenin başlangıcı, başvurunun ilk kez yakalanıp gözaltına alındığı durumlarda bu tarih; doğrudan tutuklandığı durumlarda ise tutuklanma tarihidir. Sürenin sonu ise kural olarak kişinin serbest bırakıldığı ya da ilk derece mahkemesince hüküm verildiği tarihtir. Bir ceza soruşturması veya kovuşturması kapsamında sürdürülen tutukluluğun makul süreyi aşp aşmadığı öncelikle tutukluluğa ilişkin kararların gerekçeleri üzerinden tespit edilebilir. Tutukluluğa ilişkin kararların gerekçelerinde tutuklamanın ön şartı olan kişinin suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunduğu, tutuklama nedenlerinin ve tutuklamanın neden ölçülü olduğunun ortaya konulması gerekmektedir. Başlangıçtaki bir tutuklama için kuvvetli suç şüphesinin bulunduğu tüm delilleriyle birlikte ortaya konulması her zaman mümkün olmasa da belirli bir süre geçtikten sonraki tutukluluğun devamına ilişkin kararlarda, kuvvetli suç şüphesinin bulunduğu somut olgularla birlikte açıklanması gerekir. Ayrıca belirli bir süreyi aşan tutukluluğa ilişkin devam kararlarında tutuklama nedenlerinin soyut olarak belirtilmesi yeterli değildir. Son olarak tutukluluğun devamına ilişkin kararlarda tutuklamanın ölçülü olduğuna ilişkin olguların,

43 Metin Feyzioğlu, Güneş Okuyucu-Ergün, “Türk Hukukunda Tutuklukta Azami Süre”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 59, Sayı 1, 2010, s. 37; İbicioğlu, s. 140.

44 İHAM, Başvuru No: 25642/94 (Aquilina V. Malta).

45 “Sanığın tutukluluğunun devamının makul olup olmadığı, her davada kendine has özelliklerine göre değerlendirilmelidir. Dikkate alınabilecek faktörler son derece çeşitlidir. Dolayısıyla, belirli bir tutuklamanın makullüğünün değerlendirilmesinde geniş görüş farklılıkları olasılığı olabilir.” İHAM, Başvuru No: 2122/64 (Wemhoff V. Almanya).

özellikle tutuklamaya göre temel hak ve özgürlüklere daha hafif etkide bulunan adli kontrol tedbirlerinin neden yetersiz kaldığının ortaya konulması gerekir. Tutukluluğun uzun sürdüğü veya makul süreyi aştığı şikâyetiyle yapılan bireysel başvurularda, tutukluluğa ilişkin gerekçelerin ilgili ve yeterli olmadığı veya tutuklu olarak sürdürülen soruşturma/kovuşturma süreçlerinin kamu organlarının özen yükümlülüğü ile bağdaşmayan tutumları nedeniyle tamamlanmadığı kanaatine varılırsa tutukluluğun makul süreyi aştığı sonucuna ulaşılabacaktır.”⁴⁶

Yargıtay Ceza Genel Kurulu (“YCGK”) da İHAM ve AYM ile aynı doğrultuda olmak üzere değerlendirmenin somut her olayın özelliğine göre yapılması gerektiğini belirtmektedir: “CMK’da, tutuklama için azami süreler düzenlenmiş olmakla birlikte, tutuklama için makul bir süre öngörülmemiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde de tutuklamada makul süre hususunda kesin bir süre öngörülmemiştir. Bu bakımdan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, tutuklulukta geçen sürenin makul olup olmadığını incelerken her somut olayın koşullarına göre değerlendirmektedir. Mahkeme, tutuklulukta makul sürenin tespitinde; özgürlüğün kısıtlandığı süre, isnat edilen suçun niteliği, mahkûmiyet halinde verilmesi olası ceza, özgürlüğün kısıtlanmasının kişi üzerindeki etkileri, kişinin davranışları, soruşturmanın yürütülme şekli ve ilgili adli işlemlerin niteliği gibi ölçütleri dikkate almaktadır. Anayasa Mahkemesi de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları doğrultusunda karar vermektedir. Anayasa Mahkemesine göre, tutukluluk süresinin makul olup olmadığı konusunun, genel bir ilke çerçevesinde değerlendirilmesi mümkün değildir. Bir kişinin tutuklu olarak kaldığı sürenin makul olup olmadığı, her davanın kendi özelliklerine göre değerlendirilmelidir.”⁴⁷

İHAM, AYM ve YCGK tarafından “makul sürenin” tespiti konusunda genel nitelikte bir tanım verilmemekte somut her olayın koşullarını değerlendirilmek suretiyle sonuca ulaşılması gerektiğini ifade edilmektedir. Bu aşamada, çalışmamızın içerdiği çaba, belirsiz nitelikte bu kavramın çerçevesini çizmektir.

İHAM içtihadında: “Bir suç işlediği gerekçesiyle tutuklanan kişiye yönelik makul şüphelerin devamlılığının sine qua non olmazsa olmaz koşulu tutukluluk kurahna uygunluktur, fakat kimi kez bu yeterli olmamaktadır; Mahkeme, hukuki mercilerin hürriyet hakkından yoksun bırakmaya devam etme gerekçelerinin meşruluğunu ortaya koymak durumunda olduklarını eklemektedir. Bunların “gerekli” ve “yeterli” olduğu takdirde, AİHM ulusal makamların yargı süreci boyunca yeterli ihtimamı gösterip göstermediklerinin ayrıca

46 AYM, T 22/01/2019, Başvuru No: 2015/7311 (Zeynep Kaplan Başvurusu).

47 Yargıtay CGK, T. 24/02/2022, E. 2017/544, K. 2022/123.

belirlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. AİHM, Hükümetin yapmış olduğu firar tehlikesi, kanıtların yok edilmesi ve aralarında bir firari bulunan sanıkların durumu tespitlerine katılmamaktadır. Ayrıca bu tespitler yalnızca verilen cezanın derecesinin belirlenmesine olanak tanır. Tutukluluk halini doğrulayacak ilgili tamamlayıcı kanıtların bütününe göre değerlendirilmesi gerekir.”⁴⁸ denilmek suretiyle tutukluluk gerekçelerinin meşruluğunun ortaya konulmasına bunların da “gerekli” ve “yeterli” olmasına dikkat çekilmektedir.

AYM içtihadında: “Bir ceza soruşturması veya kovuşturması kapsamında sürdürülen tutukluluğun makul süreyi aşıp aşmadığı öncelikle tutukluluğa ilişkin kararların gerekçeleri üzerinden tespit edilebilir. Tutukluluğa ilişkin kararların gerekçelerinde tutuklamanın ön şartı olan kişinin suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunduğu, tutuklama nedenlerinin ve tutuklamanın neden ölçülü olduğunun ortaya konulması gerekmektedir. Başlangıçtaki bir tutuklama için kuvvetli suç şüphesinin bulunduğu tüm delilleriyle birlikte ortaya konulması her zaman mümkün olmasa da belirli bir süre geçtikten sonraki tutukluluğun devamına ilişkin kararlarda kuvvetli suç şüphesinin bulunduğu somut olgularla birlikte açıklanması gerekir. Ayrıca belirli bir süreyi aşan tutukluluğa ilişkin devam kararlarında tutuklama nedenlerinin soyut olarak belirtilmesi yeterli değildir. Son olarak tutukluluğun devamına ilişkin kararlarda tutuklamanın ölçülü olduğuna ilişkin olguların, özellikle tutuklamaya göre temel hak ve özgürlüklere daha hafif etkide bulunan adli kontrol tedbirlerinin neden yetersiz kaldığının ortaya konulması gerekir. Tutukluluğun uzun sürdüğü veya makul süreyi aştığı şikâyetiyle yapılan bireysel başvurularda, tutukluluğa ilişkin gerekçelerin ilgili ve yeterli olmadığı veya tutuklu olarak sürdürülen soruşturma/kovuşturma süreçlerinin kamu organlarının özen yükümlülüğü ile bağdaşmayan tutumları nedeniyle tamamlanmadığı kanaatine varılırsa tutukluğun makul süreyi aştığı sonucuna ulaşılabilecektir.”⁴⁹ AYM’nin başka bir içtihadında: “Tutuklama tedbirine kişilerin suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunmasının yanı sıra bu kişilerin kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla başvurulabilir. Başlangıçtaki bu tutuklama nedenleri belli bir süreye kadar tutukluluğun devamı için yeterli görülebilirse de bu süre geçtikten sonra, uzatmaya ilişkin kararlarda tutuklama nedenlerinin hâlâ devam ettiğinin gerekçeleriyle birlikte gösterilmesi gerekir. Bu gerekçeler ‘ilgili’ ve ‘yeterli’ görüldüğü takdirde, yargılama sürecinin özenli yürütülüp yürütülmediği de incelenmelidir. Davanın karmaşıklığı, organize suçlara dair olup olmadığı veya sanık sayısı gibi faktörler sürecin işleyişinde gös-

48 İHAM, Başvuru No: 40159/98 (Temel ve Taşkın V. Türkiye).

49 AYM, T. 04/04/2019, Başvuru No: 2014/9772 (Enver Beyaztaş Başvurusu).

terilen özenin değerlendirilmesinde dikkate alınır. Tüm bu unsurların birlikte değerlendirilmesiyle sürenin makul olup olmadığı konusunda bir sonuca ulaşılabılır. Dolayısıyla Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrasının ihlal edilip edilmediğinin değerlendirmesinde esas olarak, serbest bırakılma taleplerine ilişkin kararların gerekçelerine bakılmalı ve tutuklu bulunan kişiler tarafından yapılan tutukluluğa itiraz başvurularında sunulan belgeler çerçevesinde kararların yeterince gerekçelendirilmiş olup olmadığı göz önüne alınmalıdır. Öte yandan hukuka uygun olarak tutuklanan bir kişinin, suç işlediği yönünde kuvvetli belirti ve tutuklama nedenlerinden biri veya birkaçının varlığı devam ettiği sürece ilke olarak belli bir süreye kadar tutukluluk halinin makul kabul edilmesi gerekir.”⁵⁰ denilmek suretiyle sürenin makul olup olmadığının tespit edebilmek için tutukluluk halinin devamına ilişkin gerekçelere dikkat çekmekle birlikte yargılamaya konu olan somut olayın koşullarının da değerlendirme yaparken göz önüne tutulması gerektiğini belirtmiştir.

İHAM ve AYM, tutukluluk süresinin makul olup olmadığına ilişkin değerlendirmede suç şüphesinin, tutuklama sebeplerinin ve tutuklamaya veya tutukluluğun devamına ilişkin kararlarda “yeterli gerekçenin” varlığını aramaktadır⁵¹. Yargı kararları ışığında, tutukluluk halinde makul sürenin sınırını belirleyebilmek adına çıkan sonuçlardan biri tutukluluk halini hukuka uygun olarak niteleyebilmek için “haklı, yeterli ve doyurucu” gerekçenin ortaya konulması gerekliliğidir⁵². Aksi takdirde bu niteliklere sahip olmayan kararlar, kişinin özgürlüğünden haksız olarak yoksun bırakılmasına sebep olmaktadır⁵³.

50 AYM, T. 21/11/2013, Başvuru No: 2012/1158 (Firas Aslan ve Hebat Aslan Başvurusu).

51 İnci, s. 180 vd.; Ayrıca bkz. “Anayasa'nın 19. maddesinin üçüncü fıkrasında suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişilerin ancak kaçmalarını, delilleri yok etmelerini veya değiştirmelerini önlemek amacıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hâllerde hâkim kararıyla tutuklanabilecekleri hükme bağlanmıştır. Buna göre bir kişinin tutuklanabilmesi öncelikli olarak suç işlediği hususunda kuvvetli belirti bulunmasına bağlıdır. Bu, tutuklama tedbiri için aranan olmazsa olmaz unsurdur. Bunun için suçlamanın kuvvetli sayılabilecek inandırıcı delillerle desteklenmesi gerekir. İnandırıcı delil sayılabilecek olgu ve bilgilerin niteliği büyük ölçüde somut olayın kendine özgü şartlarına bağlıdır. Ancak bu nitelemeye bağlı olarak kişinin suçla itham edilebilmesi için yakalama veya tutuklama anında delillerin yeterli düzeyde toplanmış olması mutlaka gerekli değildir. Zira tutukluluğun amacı, yürütülen soruşturma ve/veya kovuşturma sırasında kişinin tutuklanmasının temelini oluşturan şüphelerin doğruluğunu kanıtlayarak veya ortadan kaldırarak adli süreci daha sağlıklı bir şekilde yürütmektir. Buna göre suç isnadına esas teşkil edecek şüphelere dayanak oluşturan olgular ile ceza yargılamasının sonraki aşamalarında tartışılacak olan ve mahkûmiyete gerekçe oluşturacak olguların aynı düzeyde değerlendirilmemesi gerekir.” AYM, T. 02/12/2015, Başvuru No: 2013/5576.

52 Mustafa Ruhan Erdem, Bahar Konuk, “Anayasa Mahkemesi'nin Terör Suçlarında Tutukluluk Süresine İlişkin İptal Kararının Düşündürdükleri”, *Fasikül Hukuk Dergisi*, Cilt 5, Sayı 44, 2013, s. 13 vd.; Öztürk, Eker-Kazancı, Soyer-Güleç, s. 96; Ünver, Hakeri, s. 387.

53 Konuk-Sommer, s. 265 vd.; “Kişi özgürlüğünün haksız ve hukuka aykırı olarak kısıtlanması başlı başına önemli bir insan hakkı ihhalidir.”, Yargıtay 12. CD, T. 29/05/2017, E. 2016/2333, K. 2017/4473.

Sonuç

CMK md. 102, tutuklulukta geçecek azami nitelikteki süreleri belirlemiştir. Bu sürelerin düzenlenmiş olmasının nedeni kişinin özgürlüğüne tutuklama ile müdahale edildiğinde bunun bir cezaya dönüşmesine engel olmaktır. Hükmü, belirtilen süreler boyunca kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılabileceği şeklinde anlamamak gerekir. Azami sınır aşılmamış olsa dahi tutukluluk ile istenen amaca ulaşılmış veya tutukluluk için gerekli koşullar ortadan kalkmış ise koruma tedbirinin sonlandırılması gerekir.

Cumhuriyet savcılığının iddianame düzenlenebilmesi için gerekli olan “*yeterli şüphe*” koşuluna ulaşmak için yaptığı araştırma faaliyetinin uzun bir sürece yayılması, iddianame düzenlenmiş olsa dahi kişinin uzun süre tutukluluk halinin devam etmesi ihtimalleri ve tutukluluk halinin sonlandırılmasına ilişkin yapılan itirazların incelenmesinde yaşanan sorunlar kişinin özgürlüğüne ölçsüz bir müdahalenin varlığını gündeme getirmektedir.

Kanun koyucu, 2019-7188 sayılı Kanun ile soruşturma evresinde tutuklulukta geçecek süreler için ayrıca düzenleme yapmıştır. Bu süreler, azami nitelikteki sürelerle dahil olan ve soruşturma evresinde kişinin özgürlüğünü güvence altına alma amacına matuf niteliktedir. İHAM ve AYM, makul süreye ilişkin içtihatlarında “*makul süre*” kavramını tanımlamamaktadır. Ancak ilgili içtihatlar, ilk tutuklama kararında ve tutukluluğa ilişkin incelemelerde gerekçenin ortaya konulması gerektiğini bildirmektedir. Gerekçelerin de haklılık, yeterlilik niteliklerini içermesi gerektiğini aksi takdirde müdahalenin hukuka aykırı olduğunu tespit etmektedir. Bir başka ifade ile bahse konu nitelikte olmayan gerekçeler ile kişinin özgürlüğüne müdahale edilmesi, kişinin temel bir hakkının ihlali niteliğindedir.

CMK md. 109/1 hükmü gereğince, somut bir olayda tutuklama nedenleri varlığı tespit edildiği takdirde kişinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir. Suç şüphesi nedeniyle adli kontrol yükümlülüklerine tabi kılınan kişinin de İHAS md. 5 ve ANY md. 19 anlamındaki “*özgürlüğüne*” müdahale edilmiş olur. Kişinin özgürlüğüne müdahale söz konusu ise çalışmamız boyunca açıklama gayretine giriştiğimiz bütün prensipler “*adli kontrol*” için de geçerlidir.

İfade etmek gerekir ki kişinin özgürlüğüne müdahale ceza muhakemesi ile ortaya çıktığı takdirde, kişi özgürlüğü bağlamında “*makul süre*” ve ceza muhakemesinde koruma tedbirlerinin “*geçici olma*” niteliği göz önünde bulundurularak bir sonuca varılmalıdır. Bu doğrultuda CMK md. 102’de, tutuklulukta geçecek azami süreler belirlenmiştir.

7331 sayılı Kanun md. 17'nin, CMK'ya eklediği 110/A hükmü ile de tutuklama ile aynı koşullara dayalı olarak uygulanması söz konusu olan adli kontrol için azami nitelikteki süreler belirlenmiştir.

Gelinen aşama itibarıyla, soruşturma evresinde kişinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına veya direkt adli kontrol altına alınmasına karar verildiği takdirde tutuklama tedbirine başvurulduğunda ortaya çıkan sorunların adli kontrol için de ortaya çıkması söz konusudur. Bu sorunlar ortaya çıktığı takdirde de kişinin özgürlüğüne müdahalenin ölçülü olmama ihtimali kuvvetlidir. Bu itibarla, CMK md. 110/A'da soruşturma evresinde adli kontrolde geçecek sürelerle ilişkin düzenleme yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akad, Mehmet, “Hukuk ve Devlet”, *Kadir Kas Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2014, ss. 13-17.
- Arslan, Kahan Onur, “İnsan Onuru Kavramı ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Cilt 28, Sayı 120, 2015, ss. 155-172.
- Baytaz, Abdullah Batuhan, “Hükme Bağlı Tutukluluk”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2018, ss. 133-153.
- Bıçak, Vahit, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 4. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.
- Centel, Nur; Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 21. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 2022.
- Erdem, Mustafa Ruhan, “Olağanüstü Hallerde Özgürlük ve Güvenlik Hakkının Sınırlandırılması”, Ed. Özgenç, İzzet, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması Rejimleri Sempozyumu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, ss. 419-461.
- Erdem, Mustafa Ruhan; Konuk, Bahar, “Anayasa Mahkemesi’nin Terör Suçlarında Tutukluluk Süresine İlişkin İptal Kararının Düşündürdükleri”, *Fasikül Hukuk Dergisi*, Cilt 5, Sayı 44, 2013, ss. 11-18.
- Feyzioğlu, Metin; Okuyucu-Ergün, Güneş, “Türk Hukukunda Tutuklukta Azami Süre”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 59, Sayı 1, 2010, ss. 35-59.
- Gökdemir, Muratcan, *Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde Soruşturma Usulü*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.
- Günay, Erhan, *Türk İnfaz Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002.
- İbicioğlu, Gözde, *Türk Anayasalarında Yakalama, Gözaltı ve Tutuklama*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2019.
- İnci, Z. Özen, *Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama*, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- Karabağ-Bulut, Nil, “Koruma Amacıyla Özgürlüğün Kısıtlanması Kurumunun Ağır Tehlike Arz Eden Salgın Hastalık Bakımından Elverişliliğinin Değerlendirilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 78, Sayı 2, 2020, ss. 517-561.
- Karakehya, Hakan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 4. Bası, Nisan, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022.
- Kartal, Cansu Büşra, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı 2, 2013, ss. 63-87.
- Katoğlu, Tuğrul, “Tutuklama Tedbirine İlişkin Sorunlar”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 4, 2011, ss. 16-33.
- Keskin-Kızıroğlu, Serap, “Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkına İlişkin Anayasal Değişiklikler”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 60, Sayı 1-2, 2011, ss. 49-61.
- Konuk-Sommer, Bahar, *Bir Temel Hak Garantisi Olarak Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2020.
- Korkut, Yakup Levent, “Türkiye’de Tutukluluk Sürelerinin İnsan Hakları Boyutu: Hukuki Çerçeve ve Uygulama Üzerine Bir Değerlendirme”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2014, ss. 75-106.

- Nuhoglu, Ayşe, “Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama”, *Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 3 Yılı*, Türk Ceza Hukuku Derneği Yayını, İstanbul, 2009, s. 175-191.
- Öztürk, Bahri ve Diğerleri, *Dijital Ceza Muhakemesi Hukuku*, 2. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.
- Öztürk, Bahri; Eker-Kazancı, Behiye; Soyer-Güleç, Sesim, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri*, 5. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- Soyaslan, Doğan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 8. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020.
- Şahbaz, İbrahim, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 58, 2005, ss. 163-188.
- Şahinkaya, Onur, *Önleyici Yakalama ve Durdurma*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2020.
- Şirin, Osman, “Türkiye’de Tutuklama Uygulamaları ve Tutuklamada Savunmanın Rolü”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 125-126, 2015, ss. 141-150.
- Talas, Serdar, “Olağanüstü Yönetim Usullerinde Mülkiyet Hakkının Sınırlanmasına Yönelik Koruma Tedbirleri”, Ed. Özgenç, İzzet, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması Rejimleri Sempozyumu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, ss. 191-208.
- Ünver, Yener; Hakeri, Hakan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 19. Bası, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022.
- Yenisey, Feridun; Nuhoglu, Ayşe, “Tutuklama Kurumunun Uygulanması Hakkında Görüşler”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 125-126, 2015, ss. 7-28.
- Yenisey, Feridun; Nuhoglu, Ayşe, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 10. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.